

શ્રીઆનંદમાણિક્ય-રચિત શ્રીનવખંડા-પાર્શ્વનાથ-ફાગુકાવ્ય

સંપા. આચાર્ય પ્રદ્યુમ્નસૂરિ

વિક્રમના સોઝમા શતકના ઉત્તરાર્ધમાં થઈ ગયેલા, તપાગચ્છની લહુડી પોષાઝ શાખાના મુખ્ય આચાર્ય શ્રીહેમવિમલસૂરિજી મહારાજના શિષ્ય શ્રીઆનંદ-માણિક્યની આ રચના છે. સંસ્કૃત ફાગુકાવ્ય આમેય ઓછા મઢે છે, તેમાં આ ફાગુકાવ્ય તેની મનોરમ પ્રાસાદિકતાના કારણે વિદ્વાનોમાં જરૂર આવકારપાત્ર બની રહેશે.

આ પહેલાં 'અનુસંધાન'-૩માં ત્રણ સંસ્કૃત ફાગુ પં.શ્રી શીલચન્દ્રવિજયજી સંપાદિત પ્રકાશિત થયા છે. તે પહેલાની આ રચના છે. તેથી સંસ્કૃતમાં આવા પ્રકારની ગેયરચનાની પરંપરા ઘણી જૂની ગણાય. આમ તો આના આદ્ય પ્રયોજક 'ગીતગોવિંદ'ના કવિ જયદેવ ગણાય છે. આ રચનાની શૈલી રેચક અને અત્યંત પ્રાસાદિક છે. કુલ છઠ્ઠીસ પદ્ય છે. વર્ણાનુપ્રાસ અને શબ્દાનુપ્રાસ તો તમામ પાંચે પાંચ ગેય રસકમાં જોવા મઢે છે. અરે ! બીજા રસામાં તો ખરી ખૂબી કરી છે. શુશ્લંભાયમક સફઢ રીતે પ્રયોજ્યો છે. અને છદ્ધ પદ્યમાં-શાર્દૂલના ઁક પદ્યમાં જે ઢાવ ગૂંથ્યો છે તે ઢાવ વિસ્તૃત કરીને તે પછીના રસામાં ગેય ચાર કઢીમાં તે વર્ણવે છે. ઁ ઢાવ સ્તુતિ-સ્તોત્રમાં સુપેરે વારંવાર ગવાયો છે. છતાં અહીં તે તાજગીઢર્યો લાગે છે. સોઝમા પદ્યમાં જે ઢાવ ઢર્યો છે તે અન્યત્ર મઢે છે. આ ઢાવનું ઁક ગુજરાતી પદ્ય પળ પ્રચલિત છે :

“જે દૃષ્ટિ પ્રઢુદરિસળ કરે તે દૃષ્ટિને પળ ઢન્ય છે,
જે જીઢ જિનવરને સ્તવે તે જીઢને પળ ઢન્ય છે ।
પીયે મુદા વાળી સુધા તે કર્ણયુગને ઢન્ય છે,
તુજ નામ મંત્ર વિશદ ઢરે તે હૃદયને પળ ઢન્ય છે” ॥

આ પદ્યમાં પળ આમ તો કોઈક સંસ્કૃત શ્લોકનો અનુવાદ માત્ર છે. કુલ પાંચ રસક છે તેમાં ચાર રસકમાં ચાર ચાર કઢી છે ત્યારે પાંચમા રસકમાં ત્રણ કઢી છે તેને ત્રિપદી જ કહી છે. પાંચ કાવ્ય છે તે બધા શાર્દૂલમાં છે. મંગલનો શ્લોક દ્વિતવિલંબિત વૃત્તમાં છે.

કર્તાશ્રીઆનંદમાણિક્યની આ રચના જોતા તેઓની બીજી રચના પણ હોવી જ જોઈએ. તેઓ શ્રીના એક ગુરુભાઈ શ્રી જિનમાણિક્યની રચના મળે છે. એ 'જૈન સાહિત્યનો સંક્ષિપ્ત ઇતિહાસ'માં નોંધાયેલી છે.

આ રચનાને પ્રભુભક્તિમાં અનેક ભક્તજનો કંઠશોભા બનાવશે તેવી આશા છે. આ સંસ્કૃત પાઠગુકાવ્યની હસ્તપ્રત શ્રીહેમચન્દ્રાચાર્ય જ્ઞાનમંદિર(પાટણ)ની છે.

॥ શ્રી નવચુણ્ડ-પાર્શ્વ-સ્તવનમ્ ॥

વિપુલમઙ્ગલ-મણ્ડલ-દાયકં, જિનપતિ પ્રભુ-પાર્શ્વ-સુનાયકમ્ ।
સકલ-સંપદ-વૃદ્ધિ-વિધાયકં, નમત રૂપરમા-સુમ-સાયકમ્ ॥ ૧

રાસક

કમલ-મહાસુર-મદ-ભર-ભંજન ભવિક-જનાવલિ-પાનસરંજન ।
ચંજન નયન-વિશાલ તુ, જયુ ॥ ૨ (છન્દસ્ત્રિપદી)

x x

x x

શ્રીઅશ્વસેન-ભૂમિપતિ-નંદન ચંદન-શીતલ-વાણિ તુ, જયુ ॥ ૩
અસમ-સંસાર-પયોનિધિ-તારણ વિષમ-ગહન-ગતિ-નરક-નિવારણ ।
વારણ-કર્મ-મહીને(?) તુ, જયુ ॥ ૪
નિરુપમ-સકલ-મહાગુણ-ધારક સેવક-લોક-સમીહિત-કારક ।

તાર-કલા-કાલિતાંગ તુ, જયુ ॥ ૫

કાવ્યમ્

પાતાલાધિપ-શેષનાગવદલં જિહ્વા-સહસ્ર-દ્વયં,
વક્ત્રે સ્યાદપિ યસ્ય બુદ્ધિરતુલાં જીવસ્ય તુલ્યા તથા ।
સોઽપિ શ્રીજિન પાર્શ્વશઙ તવ યાન્ સ્તોતું ભવેન્નો ક્ષમઃ,
સંખ્યાતીતગુણાનહો જહ-મતિઃ સ્તોષ્યે કથં તાન્ પ્રભો ! ॥ ૬

રાસા ડુલ્લક

રસના-વિંશતિ-શતં યદિ વદને, વદને વચન-વિલાસં રે ।
નાગાધિપ ઇવ ભવતિ નિકામં, કામં કર-સોલ્લસે રે ॥ ૭
દેવસૂરીશ્વર ઇવ યદિ હૃદયે, હૃદયેશ્વર સુવિકાશે રે ।
વિલસતિ વિમલ-મતિર્જન-જીવન, પીવન તવ ગુણ દાસે રે ॥ ૮

यदि बहु-सागर-जिवित-मानं, मानद भवति संसारे रे ।
 अमर-नायक इव धन-धन-सहितं, हितकर भव-दव-वारे रे ॥ ९ ॥
 तदपि तवामल गुण-गण-गर्शि, वासित-भुवन-विचालं रे ।
 नोतुमलं न भवामि हि जिनवर, नव-रस-सरस-विशालं रे ॥ १० ॥

काव्यम्

श्रीसर्वज्ञ जिनेश तावक-लसत्पादारविन्द-द्वयं,
 प्रातर्यो नमति प्रभो प्रमदतो लक्ष्मी-विलासालयम् ।
 प्रीति-प्रेम-वशादवश्यमवशा सेवेत सेवापर,
 पद्मा पुण्य-परंपर-पर-नरं तं सर्व-कालं-कलम् ॥ ११

अद्वैता

कमला-केलि-निवास, शम-रस-विहितोल्लास ।
 वासव-निकर-पते, जय जय विमल-मते
 रे जिन जय जय विमल-मते ॥ १२
 वामादेवी-जननी-जात, प्रभावती-वरयति तात ।
 सुख-कर-विनत-जने, चरण-पवित्र मुने ॥ १३ जिन० २
 मोहन-वल्ली-कंद, निर्मित-नयनानंद ।
 सुंदर सदय-मते, त्वयि मनो मे रमते ॥ १४ जिन० २
 उपशम-रस-भृंगार, जगती-युवति-शृंगार ।
 शं कुरु मे भजते, भव-सागर-विरते ॥ १५ जिन० २

काव्यम्

वाणी सैव मनोहरा ननु यया त्वं गीयसे नित्यशः,
 श्लाघ्या दृष्टिरियं यया च नितरां त्वं दृश्यसेऽर्हनिशम् ।
 हस्तः शस्ततरः स एव फलदो यः पूजये त्वां जिने,
 ध्यानं धन्यतमं तदेव सुखदं यस्मिन् प्रभो त्वं भवेः ॥ १६ ॥

॥ फाग ॥

विषम-महारस-पूरित, दूरित-धर्म-मर्ति ।
 शरणागतमथ मां जिन, अवृजिनं कुरु सुमतिम् ॥ १७ ॥

मदन-महोरग-सुविषम, विष-मल-भरित-हृदं ।
 त्वं जिन-नायक मां प्रति, संप्रति दिश सुपदं ॥ १८
 क्रोध-दवानल-कीलित-, मीलित-नयन-युगं ।
 कुरु वचनामृत-पोषण-, तोषणतः सुभगम् ॥ १९
 लोभ-प्रलोभक-वंचित-, लुंचित-धर्म-धनं ।
 मामथ जिनवर पालय, लालय सर्व-दिनम् ॥ २०

काव्यम्

त्वां येनाथ नुवंति सादरतया, निंदन्ति ये पापिन-
 स्तेषां बांछित-संपदं च विपदं, घोरां ददासि स्फुटम् ।
 नीरेगोऽपि गत-स्पृहोऽपि विगत-द्वेषोऽपि संगीयसे ।
 विज्ञैश्चित्रमदोऽथवा हि महतां, माहात्म्यमीदृग्विधम् ॥ २२

त्रिपदी

शृंगार-सकला नारी सौभाग्य-सुंदरी रे, जाने वर-सुरी रे ।
 अभिनव-यौवन-हरि-दरी रे ॥ २३
 कुच-भर-नमदंगी सुरंग-नीरंगी रे, प्रेम-पुष्प-भृंगी रे,
 विरचित-मृगमद-भंगी रे ॥ २४
 शील-शालि-सदाचार सततमुदार रे, सुधर्म-विचार रे ।
 जिन-गुण-गान-सुतार रे ॥ २५
 आनंद-पूरित-बाला तव सुम-मालाभिः, विविध-विशालाभी ।
 रचयति पूजां वर-कला रे ॥ २६

काव्यम्

एवं संस्तुति-गोचरं जिनवरं नीत्वा गुणैर्भासुरं,
 त्वां श्रीमन्नखंड-पार्श्व सुतरमेकं नु याचे वरम् ।
 देया मे गुरुज हेम-विमलं त्वं सर्व-सौख्यास्पदं ।
 ज्ञानं मान्यतमं महोदय-मना आनंद-माणिक्यदम् ॥ २७

इति श्रीनवखंड-पार्श्व-स्तवनम् ॥